

III. Hvordan kan vejledningen professionaliseres i relation til identifikation af vejledningsbehov? Opsummering og perspektivering

Her i **artikel III** sammenfatter vi vores undersøgelse i form af en række perspektiveringer. Sigtepunktet er en professionalisering af arbejdet med gruppen af unge med særlige behov for vejledning. Artiklen rummer såvel emner til overvejelse og diskussion, præcisering af begreber samt mere håndgribelige anbefalinger til praksis.

Hovedidéerne i de to artikler, der tages afsæt i, kan i oversigtsform gengives som følger:

Som det fremgår af diskussionen i **artikel I** er vejledningslovens ”særlige behov for vejledning” et uhensigtsmæssigt begreb, der overlapper med ”særlige behov” i forhold til specialpædagogisk støtte og ”særlige behov” for støtte i servicelovens forstand. Det giver risiko for en etikettering, der kan medvirke til at konstruere den unge som problembærer, frem for at se på ressourcer og kontekst.

Forskningen på området siger, at de særlige behov er foranderlige og ikke mono-kausale, men måske et udtryk for sammenfald af risikofaktorer. De behøver ikke at være synlige i andet end lige netop, at man på et tidspunkt har et behov for særlig vejledning om valg af uddannelse og erhverv.

Identifikationen af vejledningsbehovene skal følgelig være løbende og afpasset efter hvilken vejledningsindsats, der er relevant på det pågældende alderstrin for den pågældende unge. Evt. screeninger skal være målrettet afklaring af vejledningsindsats. Afhængig af alderstrin kunne en tilpasset screening indeholde den unges egne formuleringer om vejledningsønsker og foreløbige fremtidsforestillinger, uden at være en formel plan. Man kunne forestille sig elevaktiverende screeninger/gruppesamtaler mv.

Analysen af praksis i **artikel II** baserer sig på en række interviews og spørgeskemaundersøgelser, hvor først og fremmest UUC-centrene har leveret data. I artiklen beskrives forskellige aktørers formaliserede eller ikke-formaliserede procedurer i forbindelse med udformning og anvendelse af konkrete redskaber og metoder til afdækning af særlige behov. Endvidere beskrives de forskellige måder, hvorpå vejledere kategoriserer de unge og deres særlige behov for vejledning – spændende fra strukturerede skemaer og fremgangsmåder til den enkelte vejleders mere subjektive dømmekraft. Endelig beskrives der i artiklen de forskellige former for samarbejde, der finder sted mellem forskellige instanser rundt om de unge med særlige behov for vejledning – fra befordrende gensidighed til blokerende lukning om egne interesser i egen institution.

Bearbejdningen af disse data og informationer giver anledning til at supplere den teoretiske del (fra artikel I) med en række spørgsmål, hvis afklaring kunne bidrage til en kvalificering af UUC-centrenes, grundskolernes og ungdomsuddannelsernes arbejde med at identificere unge

med særlige behov for vejledning. – Afklaringer med væsentlige implikationer for den vejledning, der efterfølgende iværksættes for at imødekomme disse særlige behov.

Definition og identifikation

De kvalitative interviews understreger, at **begrebet er diffust**, kan handle om alt muligt og bruges forskelligt i forskellige sammenhænge. Det kan handle om faglig baggrund, sociale forhold – ofte samspil. Det kan være en ung, som skal på gymnasiet, men som ”har ting der smutter rundt i hovedet og forvirrer”, og som derfor har særligt brug for vejledning. Begrebet særlige behov for vejledning konstrueres måske i konteksten som en forhandling mellem skolen og UU - og vejlederne giver ikke udtryk for at mangle definitioner.

Netop at anlægge et behovsperspektiv (og ikke f.eks. kategorisere efter risikofaktorer) tager højde for **kontekst**: behovene opstår i individets møde med systemet. I den unges møde med uddannelsessystemet kan fravær være udtryk for den unges behov for forskelligartede tiltag, fx ændringer af undervisningstilbuddet.

Flere UU-centre påpeger, at det kan være **uhensigtsmæssigt at fastlåse identifikationsarbejdet** ved en statisk definition. Som styringsredskab i ressourcemålningsøjemed kunne det synes fordelagtigt med en klar definition af målgruppen. Men dette indebærer risiko for ikke at give plads til en kontinuerlig vurdering af relative behov for derved at afgøre, hvordan centrets ressourcer skal prioriteres i forhold til en afvejning af, hvilke unge der har størst behov. Som formuleret af ét af centrene: ”Unge med særlige behov for vejledning er en til stadighed foranderlig og mangfoldig gruppe”.

En anden grund til ikke at fastlåse kategorier af unge er et ønske om at **undgå stigmatisering og problemfiksering**. Omvendt fremhæver andre, at ”fokuselever” måske klarer sig godt, netop fordi de er udpeget, gjort synlige.

Det må med dette in mente diskuteres, hvordan **unges eventuelle ressourcer** 1) kan afdækkes og 2) vurderes og 3) kan indarbejdes i forbindelse med identifikationsarbejdet.

De mange forskellige parametre for, hvad der kan give anledning til, at en ung har særlige behov for vejledning, tyder på en **kompleksitet**, der gør identifikationsopgaven vanskelig at håndtere. Og der kan være stor forskel på udformningen af den efterfølgende vejledning – afhængigt af om unges særlige behov for vejledning ses som behov, der opstår på grund af problemer og mangler hos den unge og den unges familie eller i/ved uddannelsessystemet og de mere generelle samfundsmæssige betingelser. ”Forandringshastigheden i uddannelsessystemet skaber i sig selv særlige behov for vejledning.”

Litteraturen påpeger, at elevens selvbestemmelse er vigtig, og at flere involverede bør inddrages i planlægning af indsatsen, herunder forældre og eleven selv. Vores undersøgelse viser, den unge, vejlederen, forældrene og skolen/uddannelsesstedet i forskellig grad inddrages i identificeringen. **Forældrene** er mere på banen end før – ”det eleven ikke fortæller, det fortæller forældrene”.

Gennemførelsesvejlederne synes i højere grad end grundskolevejlederne at tænke de unges **motivation** ind, hvor identificering i grundskolen synes at være et anliggende for de **voksne**. En inddragelse af flere aktører kan medvirke til, at det er den **unges ønske**, der ligger til grund for vurderingen om særligt behov for vejledning, frem for et **politisk mål**, om at alle skal have en uddannelse.

At de forskellige aktører vurderer forskelligt, i forhold til hvad der er særlige behov, kan kalde på udvikling af systematiserede procedurer for **samtaler** mellem flere involverede.

***Vi anbefaler** i forbindelse med definition af begrebet ”unge med særlige behov for vejledning”: At fastholde begrebets komplekse karakter, der tilsiger, at det defineres i den kontekst, den unge står over for – primært i form af uddannelse og/eller praktik. En væsentlig del af denne kontekst er samspillet med voksne. ”De særlige behov” skal altså ikke ses som en egen- skab hos den unge, men som skiftende sæt af relationer, den unge indgår i med sin omverden. Således tegnes der både et mere sandt billede af behovene (for det er i relation til en kontekst, behovene for vejledning viser sig), og der undgås en stigmatisering af den unge, hvormed fo- kus også lægges på ressourcer og ikke kompensation. Måske ville det være bedre at tale om ”behov for særlig vejledning”.*

Metoder anvendt til identifikation

Som det beskrives i artikel I, indikerer tænkningen om, at unge med særlige behov for vejledning kan og skal udpeges, at der kan bestemmes en styrende logik i de unges liv eller i hvert fald adfærd. Den er baseret på, at bestemte faktorer præger den unges situation. Og denne logik kan lægges til grund for en forudsigtelse af problemer med at gennemføre en ungdomsuddannelse. Ud fra denne tankegang er metoder, baseret på brug af screeningsværktøjer, der af-dækker logikken, den oplagte tilgang.

Nogle vejledere betragter **screeningsskemaet** som et godt værktøj: ”Det er **rart med noget konkret**”, uden tilsyneladende at stille spørgsmålstejn ved kategorierne, som deres vurdering baseres på. Andre interviews kunne tolkes som udtryk for den opfattelse, at kriterier for identifikation af fokuselever opstår som en konstruktion i ”forhandlingen” mellem klasselærer og vejleder på basis af screeningsskemaets stikord/indikatorer; ikke ved at ”tjekke” de mere eller mindre objektive indikatorer. Og endelig, som i visse tilfælde på TS, baseres screeningen på den unges egne oplysninger, som så danner basis for en samtale med udgangspunkt i både den unges svar og de mundtlige refleksioner herover. Screeningsskemaet kan så blive adgangsbil-let eller refleksionsværktøj.

- Fordelen ved screeningsmetoden kan være, at den på **en hurtig måde** (og evt. elek-tronisk) sætter fokus på elevens behov og danner et grundlag og et afsæt for en vejledningssamtale. Således kan test- og kompetenceafklaringsmetoder anvendes som et led i en vejledning, som har elevens erkendelsesproces som mål, da resultaterne kan være et udgangspunkt for at få den unge i tale med særlige behov som omdrejningspunkt.

- Screeningsresultater, som viser elevernes behov, kan anvendes i forbindelse med **udvikling af pædagogiske tiltag**. Metoden kan give mulighed for at få lærere i tale med særlige behov som omdrejningspunkt.

Kategorierne i screeningsskemaer og vejlederens identifikation af elever med særlige behov for vejledning synes i høj grad at basere sig på vejlederens egne erfaringer med elever, der får problemer. Dette stiller store krav til **vejlederens dømmekraft**. Mange steder gives der udtryk for, at vejlederens vurdering er omdrejningspunkt for identifikation i form af ”spotning” og andre måder at opfange signaler på. Litteraturstudiet peger også på, at vejlederne i identifikationen snarere end ”risikofaktorer” skal bruge ”deres subjektive professionelle dømmekraft”. Man kunne spørge, hvad der indgår i vejlederens kompetence i form af dømmekraft, og hvordan denne kompetence udvikles/kvalificeres?

***Vi anbefaler** i forbindelse med redskaber og metoder til afdækning af særlige behov for vejledning: At foretage en begrebsliggørelse af fordele og ulemper i hvert konkret tilfælde ved anvendelse af forskellige redskaber og metoder: **skemaer og modeller** kan have den fordel, at de (hurtigt og effektivt) giver vejlederne en fælles opfattelse; ulempen kan være, hvis denne ikke drøftes, men fæstner sig som vane, der kaster et skævt eller fordrejet lys på den unge. **Dømmekraften** har den fordel, at den kan være fleksibel og åben for mangfoldigheden hos de unge og giver plads for erfaring; ulempen kan opstå, hvis dømmekraften får tendens til at blive subjektiv, tilfældig og utilgængelig for diskussion/udvikling. Et mere bevidst arbejde med at kvalificere dømmekraften anbefales.*

Sammenhængen mellem identifikation og vejledning

En professionalisering af identifikationsarbejde som led i vejledning af de unge fordrer en afklaring af, hvad det er for et vejledningsbegreb, arbejdet bygger på. Den underliggende vejledningsforståelse er – mere eller mindre eksplicit – retningsgivende for såvel 1) de identifikationsmetoder, der anvendes, som 2) de vejledningsformer, der peges på, når unge med særlige behov for vejledning identificeres.

Litteraturstudiet peger på en mulig dimension i professionalisering af identifikationsarbejde, nemlig at der er behov for at diskutere vejledningsbegreber. I undersøgelsen af nuværende praksis udtrykkes flere forskellige – og nogle steder modsætningsfyldte – vejledningsforståelser, lige som der gives udtryk for, at vejledning skal opfylde forskellige, og til tider modsatrettede, funktioner. I dette komplekse billede af forskellige opfattelser er der noget, der tyder på, at der er behov for at få skabt et overblik over, hvilket vejledningsbegreb identifikationsarbejdet skal basere sig på.

Vejledningsforståelser

Nogle vejledere ser vejledning som en proces, som eleven spiller en aktiv rolle i. I overgangen til ungdomsuddannelsen forventes det således, at den **unge bærer informationer om sig selv** over i næste del af uddannelsessystemet – bl.a. ved hjælp af uddannelsesplanen. Ligeledes forventes **elever** på EUD at være **aktive** på forskellig vis i udformning af planer for deres uddannelse.

Denne forestilling udfordres af vejledernes erfaringer med, at det ikke altid lykkes via vejledning at sørge for, at alle unge deltager aktivt i vejledning og gennemfører en ungdomsuddannelse. Der stilles spørgsmål ved, hvad det er for en vejledning, nogle unge har behov for, når: *”De unge som har mest behov for vejledning er ikke dem, som efterspørger vejledning”*. Det kan altså være vanskeligt at få de unge i tale, som ikke har tillid til voksne, og nogle vejledere ræsonnerer, at der er behov for mere opsøgende former for vejledning for overhovedet at indfange særlige vejledningsbehov. Vejledningsbegrebet udvides således til at omfatte opsøgende aktiviteter.

En anden udvidelse af vejledningsbegrebet sker, når identifikation af særlige vejledningsbehov fører til, at vejleder på baggrund af de afdækkede behov retter henvendelse til uddannelsesinstitutioner og lærere med henblik på udvikling af eller tilpasning af pædagogiske tiltag, som imødekommer elevens behov.

Nogle vejledere opfatter, at vejledning skal imødekomme de unges **store behov for vejledning** – behov der kommer af, at de unge er fokuseret på sig selv og ikke kan klare tingene selv. Eleverne opleves som mere uselvstændige, servicekrævende, selvcentrerede med behov for bekræftelse, når de er usikre på deres opgaveløsning. Samtidig finder nogle vejledere det problematisk, at mange unge **mangler et fremtidsperspektiv** som en dimension i deres liv.

Hvorvidt vejledning skal have en **styrende funktion** hersker der forskellige opfattelser af. Nogle mener, at vejledning skal være styrende i forhold til at forhindre, at de unge oplever nederlag, f.eks. i gymnasiet. Eller hvis vejlederen i folkeskolen ved, at de unge ikke kan klare sig i forhold til den valgte uddannelse. Andre vægrer sig ved at styre og finder det i stedet hensigtsmæssigt med mere information i overgangen og en forbedret uddannelsesplan.

Vejledningsfunktioner

Til forståelser af vejledningsbegrebet i denne sammenhæng hører forståelser af, hvad den vejledning, som der er særlig behov for, skal kunne udrette. Undersøgelserne finder ikke klarhed på dette punkt. En række spørgsmål er der således behov for at afklare i forbindelse med identifikationsarbejde:

- Hvilken funktion har vejledning i forbindelse med identifikation af særlige vejledningsbehov?
- Skal vejledning løse de unges problemer i forbindelse med at tage en uddannelse?
- Eller hjælpe den unge til at finde muligheder for at kompensere eller løse problemet?
- Eller hjælpe den unge til at finde muligheder for at klare sig i uddannelsessystemet på trods af problemerne?
- Hvilke forhold kan/skal vejledning rette sig mod, og hvor går grænsen til områder, som vejledning netop ikke kan/skal udrette noget i forhold til?

Vejledningsformer

En anden dimension i professionalisering af vejledningen ligger i arbejdet med at tænke og formulere sammenhængen mellem identifikation og vejledningstiltag.

Litteraturstudiet rejser også spørgsmålet, om ikke det giver mening i stedet for at fokusere på unges særlige behov, at rette blikket mod deres behov for særlig vejledning. Altså at målretning af vejledning fordrer, at man fokuserer på, hvilke vejledningsformer, der imødekommer de unges behov for (særlig) vejledning. I de kvalitative interviews findes der mange eksempler på, at identifikation netop fører til konkrete (og særlige) vejledningsmæssige tiltag:

- Flere steder inddrages **mentorordninger**, hvis den unge har behov for særlig tæt støtte f.eks. for at komme op om morgenen og møde på skolen.
- I forbindelse med indslusning til EUD anvender vejlederen **kompetenceafklaring** som udgangspunkt for de vurderinger, der ligger til grund for **klassemæssig sammensætning**. Disse vurderinger ses sammen med elevens ønsker i forhold til uddannelsens formål. Vejlederen vurderer i dialog med eleven, om eleven har behov for længere forløb (f.eks. 40 uger).
- I nogle tilfælde indgår **virksomheds- eller skolebesøg**, hvis den unge har behov for fysisk-anskuelig eller praktisk vejledning.
- I forbindelse med indslusning til nogle EUD-forløb, hvor der identificeres behov for særlig vejledning, etableres **særlige hold** – eksempelvis i samarbejde med produktionsskolen: 10 timer om ugen på produktionsskole koblet på et længere grundforløb.
- Vejledere på ungdomsuddannelserne identificerer særlige vejledningsbehov på baggrund af **signaler som fravær**, manglende opgaveaflevering, lavt karakterniveau. Disse signaler medfører invitation til **vejledningssamtale** med henblik på at afdække årsagen til problemerne.
- Systematisk indkaldelse af elever til vejledningssamtale, når de har haft meget fravær kan give mulighed for at arbejde med **de unges selvindsigt**. Men der kan være grund til at fare frem med lempe på grund af risiko for, at kontrolfunktionen dominerer uhensigtsmæssigt.
- Arbejdet med identificering af særlige behov for vejledning kan i sig selv medføre, at der igangsættes **erkendelsesprocesser hos de unge** i forbindelse med efterfølgende vejledningssamtaler.

Der er **ingen garanti for at systematiserede procedurer virker hensigtsmæssigt**. På en EUD har man eksempelvis erfaret, at registrering af 60 timers fravær hver 14 dag bevirker, at eleven ikke kontaktes ved 59 timers fravær. Det kan først være i forbindelse med den næste 14-dags periode, at vejlederen bliver gjort opmærksom på, at eleven skal kontaktes. På dette tidspunkt kan det være, at "løbet er kørt". Automatikken og systematikken er heller ingen garanti for at identificere særlige behov for vejledning i forbindelse med frafald. Det kan i det hele taget være for sent at identificere elever med særlige behov for vejledning, hvis signaler først opfanges, når alarmklokken ringer.

Tilbage er spørgsmål til afklaring:

- **Er der en sammenhæng mellem bestemte faktorer/forhold i forbindelse med den unges situation og den vejledning, der er behov for?**
- Hvis problemerne handler om **individualisering** af uddannelserne (fx EUD), kan det være, at svaret ikke er individualiseret vejledning.

- Hvordan kan vejledningen tage højde for, at der kan opstå ændringer i disse faktorer/forhold afhængigt af den aktuelle **kontekst**, den unge befinder sig i?

Vi anbefaler, at der arbejdes med en ”**kontekst-afstemt**” vejledningsopfattelse, der fastlægges efter skøn i de konkrete situationer eller forløb, men med afvejning af forskellige positioner: den unge kan i forhold til dele af sit liv forventes at være eller udfordres til at være aktiv og ansvarlig, medens vejlederen i forhold til andre af den unges valg og sammenhænge må være opsøgende på den unges vegne. **Vejledningsformerne** må på denne baggrund også afstemmes efter situation og sammenhænge og ikke mindst den unges behov. Vejlederen må altså identificere forhold i den aktuelle kontekst, som medskaber den unges behov. For eksempel kalder institutionel individualisering i form af modulisering og manglende klassemiljø måske på mere kollektive vejledningsformer og samarbejde med undervisere – også for aktivt at undgå den faldgrube, der er indbygget i mange vejledningsformers (coach, mentor mm.) eksponering af den enkelte: individualitetens omslag i individualisme.

Samarbejdet mellem overførselsvejledning og gennemførelsesvejledning

Litteraturen viser, at særlig vejledning kræver samarbejde og opfølgning på tværs af institutionerne.

Som beskrevet i vores undersøgelse artikel II træder det frem, at **dataoverførsel** er et område præget af usikkerhed. Der kan også gives oplysninger videre af en **mentor** (som knyttes til elever, der fx har svært ved at få lavet lektier, komme op om morgenen eller ikke kan overskue at få struktur på tingene). Det kan dreje sig om en PPR-rapport, klasselærerudtalelse, udtalelse fra vejleder. Disse papirer bliver vedhæftet uddannelsesplanen, som underskrives af forældre. Ungdomsuddannelserne oplever imidlertid, at uddannelsesplanerne mangler de informationer, der er brug for i forbindelse med identifikation af de unges særlige behov for vejledning – eller evt. at den unge er vejledt forkert. Det er f.eks. misvisende at informere om, at HTX er lettere end STX. Og hvis en ung har gået i specialklasse siden 3. klasse, er der meget der tyder på, at det vil være vanskeligt for vedkommende at klare et grundforløb på Bygge og Anlæg på 20 uger.

En mere helhedsorienteret tilgang kan være der, hvor identifikationsarbejde indgår i udformning af **uddannelsesplanen**. Planen gør det muligt for klasselæreren og vejlederen at tænke længere frem på, om der er behov for særlige tiltag - også i forbindelse med at starte på en ungdomsuddannelse (f.eks. it-rygsæk på teknisk skole). Planen tages frem i de efterfølgende klasser for at se, om der er behov for justeringer. Mens UU kan lave tilføjelser i planen, skal eleverne beskrive sig selv, herunder om der er specielle ting, de har behov for og vanskeligt ved. Vejlederne er opmærksomme på (fra spotningsskemaet), om der er forhold, som eleven ikke beskriver, og foreslår eleven at få dem med i planen. Oplysninger gives videre til ungdomsuddannelsen, hvis elev og forældre er indstillet på det (i forbindelse med uddannelsesplanen eller mentorordning).

***Vi anbefaler** en helhedstænkning og opmærksomhed på en række forhold, der ser ud til at befordre et godt samarbejde mellem forskellige instanser: mere opmærksomhed på **en god personlig kontakt, netværksdannelse**, der er udover eller ved siden af de ”kommandoveje” eller forretningsgange, der ellers er åbne for aktørerne i de forskellige institutioner. **Procedurer for samarbejdet** i form af faste aftaler, møder, mailpraksis osv. Konkret kan samarbejdet befordres igennem oprettelsen af **fællesfunktioner** som mentorer, der kan sikre de unge i overgangene mellem forskellige systemer. **Udveksling af informationer** om den unge enten mindre formaliseret eller i form af skemaer og lignende. Endelig kan man se, at det virker befordrende på samarbejde, hvis de involverede udvikler eller praktiserer det, man i mangel af bedre kunne kalde **system-empati**: det vil sige at hvert system (uu, eud, produktionsskolen) på grundlag af kendskab til hinandens system, også sætter sig ind i de andres vilkår for at arbejde og muligheder for at hjælpe den unge. På denne baggrund kan vejledere arbejde på at skabe bedre muligheder for de unge.*